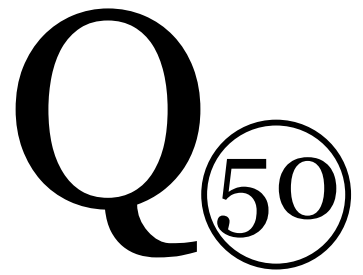

Q50

Reptes de l'educació permanent i popular per a la vida

Quaderns d'Educació Contínua

Reptes de l'educació permanent i popular per a la vida

Editors

Iolanda Corella Llopis
i pep aparicio guadas

Consell de direcció i coordinació

Tere Vila, Encarna Such Cardona,
Juanma Sanchis Marqués, M. Nieves
Roselló, María José Picher, Carlos
Pallarés, Rosa Navarro, Pascual Múrcia
Ortiz, Dolors Monferrer Ferrando, Rosa
M. González Conca, Goio Fidel Sarmiento,
Manuela Fuentes Martínez, Lorena
Ordiñana Pérez, Marta Malet Carol, Mila
Grau Alepuz, Loles Martínez Cebrián,
María Gabarda Riofrio, Francisca Borox
López, Isabel Aparicio Guadas

Consell de redacció i assessorament

Antonia de Vita (UNIVR), Dolors Vinyoles
(Escola de la Dona-Diputació de Barcelona),
Inma Vilatersana, Jordi Vallespir (UIB),
Antoni Tort (UVIC), Joan M. Senent (UV),
Manuel Rodríguez (UV), José Ignacio Rivas
(UMA), Piorgiorgio Reggio (UNICATT),
Cruz Prado (ULASALLE), Anna Maria Piussi
(UNIVR), Agustí Pascual (UV), Isabel Redaño
Francés (IPF), Sebas Parra † (UdG), Josep
Mª Navarro i Cantero (LFCOOP), Peter

Mayo (UM), Vicent Mas (UA), Àngel Marzo
(UB), Manel Martí Puig (UJI), Fernando
Marhuenda (UV), Fernando López Palma
(UB), Licinio C. Lima (UMINHO), Colin
Lankshear (JCU), Michele Knobel † (MSU),
Francesc Hernández Dobon (UV), Francisco
Gutiérrez † (ULASALLE), Anna Gómez
(UVIC), Paula Guimarães (UL), Pep Lluís
Grau, Gloria Díaz (UB), Joan Colomer (UdG),
José Clovis Azevedo (Centro Universitário
Metodista IPA), Rafa Castelló (UV), Isabel
Carrillo (UVIC), Marián Aleson Carbonell
(UA), Xavier Besalú (UdG), Antonio Benedito
(UV), José Beltrán Llavador (UV), Clara Arbio
González (UV), Vicent Aparicio (UV), Marina
Aparicio Barberán (IPF), Consol Aguilar (UJI),
David Abril (UIB), Lorís Viviani (IPF), Mariola
Aparicio Cortés (EOI Xàtiva), Mercè Morey
(UIB), Diego Morollón (IPF), José R. Belda
Medina (UA), Eduardo Carbonero Martínez
(epAlv), Magdalena Balle García (CEPA Son
Canals, Illes Balears), Maira Tavares Mendes
(Universidade Estadual de Santa Cruz, UESC),
Júlia Haba Osca (Universitat de València)

Correcció i traducció

Joaquín Martínez Ortiz

Disseny i maquetació

gap

Quaderns d'Educació Contínua ☆ 50

Tardor 2023 · 18 €

Títol: Homenatge a Mauricio Sotelo, Benet Casablancas i Raquel García-Tomás

Autor: GAP

Tècnica: collage

Dimensions: 210x210 mm

Any: 2023

Quaderns d'Educació Contínua. Nova etapa Redacció, secretaria i administració:

C/. Sant Agustí, 7 • 46800 Xàtiva
tarepa.pv@gmail.com

ISSN: 1575-9016

ISSN: 2605-1796 (digital)

Dipòsit legal: V-5125-2000

Revista indexada en GeoDatos: Indexador de Geografia e Ciências Sociais
<http://www.dge.uem.br>

(Quaderns d'Educació Contínua
no es fa responsable de les opinions
dels col·laboradors de la revista.)

IPF: Institut Paulo Freire • UV: Universitat de València • UdG: Universitat de Girona • UVIC: Universitat de Vic • UJI: Universitat Jaume I de Castelló • UA: Universitat d'Alacant • ACEFIR: Associació Catalana per l'Educació, la Formació i la Recerca/Associació Europea d'Educació d'Adults • UB: Universitat de Barcelona • FDC: Desenvolupament Comunitari • UIB: Universitat de les Illes Balears • UM: Universitat de Malta • UMINHO: Universitat del Minyo • UNIVR: Universitat de Verona • ULASALLE: Universidad de La Salle • UNICATT: Universitat Catòlica de Milà • UMA: Universitat de Màlaga • UL: Universitat de Lisboa • JCU: James Cook University • MSU: Montclair State University • LFCOOP: La Fàbrica Cooperativa

Sumari

El nostre major savi ha canviat de dimensió. Paraules de memòria al voltant de Carlos Rodrigues Brandão

Marco Raúl Mejía • 1

editorial

carpeta

L'Educació Popular i per al Desenvolupament com a gènesi de l'Educació per a la Transformació Social. Aprenentatges crítics per a la transició

Juan Jose Celorio Diaz • 9

Una reflexió crítica sobre la nostra lluita per un món més just i amorós

Antonia Darder • 24

Analfabetisme i alfabetització política des d'una perspectiva crítica

Josep Miquel Palaudàrias • 34

L'educació popular a Itàlia: "una xarxa" entre llegat i innovació

Lisa Stillo • 43

contínua

Pedagogia crítica revolucionària i pedagogia crítica global: Una conversa amb Peter McLaren

Peter McLaren; Emiliano Bosio • 57

persones, territoris i experiències

Mai he fet surf però, m'encanta com a metàfora per a l'educació permanent (i la vida)

Loris Viviani • 77

Paulo Freire i la tradició d'educació popular vinculada amb l'extensió universitària

Oscar Jara Holliday • 86

Educar des de la commoció i les narratives per promoure la comprensió, l'autonomia i el compromís

Núria Lorenzo Ramírez i Mónica Ferré Tobaruela • 96

Ètica i Espiritualitat en la pràctica educativa des de Simondon i Freire

Luisa Fernanda Rojas i Moisés Martínez • 105

Alfabetització com a gest tècnic en l'educació

Luis A. Camacho • 117

Llegir al món des de Freire i Simondon. Un acostament a l'alfabetització i al pensament tècnic

Dulce María Valdespino i Diana Jaid Martínez Navarro • 124

investigació

El paper dels aliments en l'acció col·lectiva: discutint les xarxes agroalimentàries alternatives a través de la perspectiva dels moviments socials

Francesco Vittori • 133

arxiu

dialogica

Reptes i possibilitats d'un centre d'educació adults a Balears davant l'FP

Jesús García Ferre • 153

fotografia Sebas Parra en acció • 161

llibres

Otras inapropiables. Feminismos desde las fronteras. bell hooks, Avtar Brah...

Irene Soler i Cremades • 165

Com participar

Quaderns d'Educació Contínua?

Les pàgines de la nostra revista estan obertes a tot tipus de col·laboracions relacionades amb l'Educació i la Formació de les Persones Adultes. El nostre interès és oferir la publicació a tots aquells que desitgen col·laborar en ella exposant els seus coneixements, les seues reflexions i experiències analitzades. Així com també a les persones i institucions que desitgen difondre a través dels Quaderns d'Educació Contínua les seues iniciatives i activitats dins d'aquest àmbit.

Les col·laboracions han de requerir les següents condicions bàsiques:

- L'extensió dels treballs serà de 10 pàgines en format DIN A-4, a doble espai, amb un títol que sintetitzi el seu contingut. És convenient d'intercalar apartats que divideixquen i ordenen les diferents parts de l'exposició.
- S'enviarà dues còpies del treball acompanyades d'una versió d'aquest en suport informàtic, preferentment en Winword. S'aconsella, si el tema ho permet, incloure gràfics, quadres sinòptics, etc., que il·lustren i completen el contingut del text.
- Com és natural la revista podrà realitzar una «correcció d'estil» sobre el text original, que en cap dels casos alterarà els conceptes ni l'enfocament adoptats per l'autor.
- Notícies i dades per a ser incloses en les pàgines informatives de la revista, sobre congressos, jornades, convenis, acords, programes, plans, iniciatives, projectes; cursos, conferències, debats, premis i concursos; publicacions de llibres, revistes, manuals, etc.
- Ha d'incloure sempre la font responsable i les notes de referència on el lector pugui requerir major informació.

Una reflexió crítica sobre la nostra lluita per un món més just i amorós

Antonia Darder

Traducció: Lorena Ordiñana Pérez

L'esperit que anima este treball és una sincera creença en la nostra capacitat per a transformar el nostre món. Les paraules d'Angela Davis: “*Cal actuar com si fora possible transformar radicalment el món i fer-ho tot el temps*”¹ poden il·luminar el nostre camí cap a un món més just i amorós. Esta creença similar en el poder dels éssers humans per a transformar el món continua brillant en l'obra del meu difunt mentor, Paulo Freire. Uns anys abans de la seua mort, Paulo va escriure: “*Crec que es podrà dir quan jo ja no estiga en este món: “Paulo Freire va ser un home que va viure”. No podria entendre la vida i l'existència humana sense l'amor i sense la recerca del coneixement*”.²

La visió de Freire sobre el significat de l'amor per a la nostra vida pedagògica, política, i personal roman ferm i ressonant en tot el panorama dels seus escrits. Creia profundament —des del personal al pedagògic, passant pel polític— en el poder emancipador i transformador de l'amor. Les articulacions radicals de l'amor de Freire es basaven en una fe indestructible en els éssers humans per a generar la voluntat política necessària per a lluitar contra la injustícia i refer el nostre món. Als ulls de Freire, lluitar diàriament contra les forces que deshumanitzen i soscaven la nostra existència, sense el poder de l'amor al nostre costat, és ser com a viatgers perduts en un vast desert, sense aigua suficient per a completar el viatge.

Freire tornava sovint a la noció d'un “*amor armat: l'amor combatiu dels convençuts del dret i el deure de lluitar, denunciar i anunciar*”.³ El seu concepte d'amor no sols pretén consolar o alleujar el sofriment dels oprimits, sinó també despertar en nosaltres una set històrica de justícia i una capacitat política per a reinventar el nostre món.

L'amor de Freire va impregnar la seua existència com a home i com a educador. Podia ser amable, tendre i inspirador i, al mateix temps, crític, desafiador, revelant estratègicament les bogeries individuals o col·lectives. La pedagogia de l'amor de Freire desafia la falsa generositat d'aquells quines ideologies i pràctiques treballen per a sostindre un sistema educatiu que transgredeix, en la seua essència mateixa, tot principi emancipador de justícia social i vida democràtica. Va ser este lúcid reconeixement de l'amor com a força política desapropiada de la consciència el que més em va atraure de l'obra de Paulo Freire i el que continua alimentant el meu compromís amb el projecte polític emancipador que va defensar al llarg de la seua vida.

¹ Veieu: <https://www.goodreads.com/quotes/1115330-you-have-to-act-as-if-it-were-possible-to>.

² Freire, P. (1993). *Pedagogy of the City*. New York: Continuum (pp.136).

³ Freire, P. (1998a). *Teachers and Cultural Workers: Letters to Those who Dare to Teach*. Boulder, CO: Westview Press (p.42).

L'Amor Com a Força Política

Entendre l'amor com a força política és un principi essencial de la visió revolucionària de l'educació de Freire. Va reconèixer que existeix una relació inextricable entre l'amor i la justícia. Hi ha una inseparabilitat en la forma en què va teoritzar el significat polític de l'amor en l'evolució de la consciència i en la creació de sentit. Tan important era este concepte per a la seua pedagogia que Freire insistia sense objeccions: *“Tinc dret a estimar i a expressar el meu amor al món i a utilitzar-lo com a base motivacional per a la lluita”*.⁴

L'amor ací parla d'un acte intencional i comunitari de consciència que emergeix i madura, a mesura que vivim, aprenem i treballem junts com a educadors, treballadors culturals i activistes. Com a tal, Freire va insistir que una política de l'amor ha de servir com la força subjacent de qualsevol projecte polític que ens obligue a bregar diàriament amb els traumes de l'opressió estructural i relacional, mentre busquem simultàniament noves possibilitats radicals per a la justícia social i econòmica.

La política de l'amor de Freire era fonamental per a definir la dinàmica revolucionària entre professors i alumnes, en la qual professors i alumnes eren socis revolucionaris en la lluita per un món millor. Animava als professors a cultivar un major sentit d'intimitat entre un mateix, els altres i el món. Sostenia, com John Dewey, que crear les condicions per a una democràcia viva ha de ser una preocupació pedagògica central a l'aula. Ací, la democràcia (juntament amb la solidaritat necessària per a la seua evolució) es fa possible a través d'una pedagogia guiada per una profunda consideració de la dignitat de totes les persones, independentment de les seues diferències culturals o circumstàncies econòmiques.

Per a Freire, la unitat no exigeix uniformitat o assimilació per part d'alumnes o professors, sinó una visió de l'educació fundada en un compromís polític compartit per un món més just. Esta visió de l'amor com una força revolucionària, que simultàniament uneix i navega per la diferència, s'imagina ací com un sentit radical de parentiu viscut, el tipus de parentiu necessari per a desafiar l'empobriment material i l'alienació social que caracteritzen a les societats capitalistes. Reconeixent la forma en què punts queden marginats per la competència desenfrenada del mercat, les idees de Freire ens mouen a engendrar un amor nascut de les nostres experiències compartides de sofriment, de creativitat i d'imaginació, experiències que donen sentit als nostres actes de resistència política contra l'impacte deshumanitzador del capitalisme.

Impacte Deshumanitzador del Capitalisme

Existim hui governats per un apartheid econòmic globalitzat. La majoria de les societats del món estan modelades “per la llei del benefici i la cobdícia” i una precarietat alimentada per l'anarquia econòmica dels rics. Segons Oxfam,^{5,6} huit homes posseeixen

⁴ Freire, P. (1998b). *Pedagogy of Freedom: Ethics, Democracy and Civic Courage*. Lanham: MD: Rowman & Littlefield Publishers (p.45).

- ⁵ Veieu: <https://www.oxfam.org/en/5-shocking-facts-about-extreme-global-inequality-and-how-even-it>
- ⁶ Veieu: <https://www.oxfam.org/en/press-releases/just-8-men-own-same-wealth-half-world>
- ⁷ Freire, P. (1970). *Pedagogy of the Oppressed*. New York: Seabury.
- ⁸ Fromm, E. (1964). *The Heart of Man*. New York: Harper & Row (p.26)

més riquesa que 3.600 milions de persones. L'1% més ric posseeix més del doble de riquesa que 6.900 milions de persones, mentre que quasi la meitat de la humanitat sobreviu amb 5.50 dòlars al dia. A través del nostre treball, hem d'enfrontar-nos a la cobdícia, el desamor i la immoralitat dels qui perpetuen l'apartheid econòmic, contrariant els mites de sentit comú que “els pobres sempre estaran amb nosaltres” o que “la gent és pobra per la seua pròpia culpa”, mites de la modernitat que convenientment camuflen als vertaders responsables de la pobresa mundial i el sofriment humà.

Al llarg dels anys, Freire va criticar l'impacte deshumanitzador del capitalisme. Va parlar sovint de la necessitat política de revelar les pedagogies autoritàries lligades a l'apartheid econòmic que generen alienació social i un profund sentiment d'estranyament dels nostres cossos, tant per a professors com per a alumnes. L'alienació, sostenia Freire, desperta en els estudiants ansietats, inseguretats i por a la llibertat, donada la forma en què un sentiment de desafiliació frustra la curiositat epistemològica i la passió per aprendre dels estudiants, tan necessàries per a la seua formació intel·lectual i política.

*En Pedagogia de l'Oprimid*⁷, Freire va assenyalar el menyspreu històric i sistemàtic per la dignitat dels estudiants, en la seua crítica a l'enfocament bancari de l'educació, un enfocament que, d'una banda, pot generar impotència i falta de poder i, per un altre, fomentar formes de resistència que van en contra dels interessos dels estudiants. Els enfocaments autoritaris de la vida a l'aula també mantenen als estudiants de comunitats oprimides confosos i distanciats entre si, generant sentiments de fatalisme i inferioritat, sentiments que culpen als estudiants del seu fracàs acadèmic, deixant intactes les pràctiques i estructures repressives de l'escolarització capitalista.

Trobem un procés similar d'alienació en les condicions de treball dels professors, que rares vegades reben recursos adequats o oportunitats genuïnes d'establir relacions significatives amb els seus alumnes, pares o col·legues. A més, els professors solen ser avaluats i disciplinats de manera que se'ls culpa de dificultats que poden estar directament relacionades amb polítiques i pràctiques institucionals deshumanitzadores que interrompen les possibilitats d'una escolarització democràtica.

Per contra, la visió de Freire de l'amor com a força motivadora per a la lluita vincula el propòsit de l'educació a valors emancipadors de veu, responsabilitat social, participació i solidaritat, que fomenten la vida democràtica dins i fora de l'aula. Per a Freire, l'amor ha de considerar-se inseparable de la nostra labor com a educadors i ciutadans democràtics. D'acord amb Erich Fromm, Freire va abraçar la idea que “*una persona estima allò per què treballa, i treballa per allò que estima*”.⁸ Açò apunta innegablement a la mesura en què Freire, ell mateix, estimava íntima i apassionadament al món, una característica significativa tant de la seua pedagogia com de la seua forma personal de ser, ja fora amb xiquets, estudiants, col·legues, família, amics o simplement amb les moltes persones que es creuaven en el seu camí cada dia.

Al llarg de la seua vida, es va resistir a la tirania dels binaris en les seues pròpies idees filosòfiques, interpretacions polítiques i praxi pedagògica. Fonamentat en un enorme sentit de la responsabilitat d'utilitzar el seu privilegi en interès dels oprimits, Freire va subratllar la importància de practicar el respecte, la paciència i la fe, en les nostres lluites per desmantellar les recalitrants estructures de dominació que mantenen a la majoria de la població mundial esclava del capital.

⁹ Freire, P. (1998b), op. cit.

¹⁰ Ibid.

Epistemologia de l'Amor

Una epistemologia de l'amor és indispensable per a una pedagogia encarnada de l'alliberament. Assenyalava una forma de coneixement humà modelada per la nostra capacitat subjacent d'estimar. Una altra manera de dir-ho és que el nostre coneixement està directament determinat per la nostra capacitat (o incapacitat) d'obrir-nos a la humanitat dels altres. Per exemple, l'enorme capacitat d'estimar de Paulo Freire reflectia una forma afirmativa de conèixer que podia abastar un ampli espectre d'humanitat, en ell mateix i en els altres. Com a tal, una epistemologia de l'amor dona suport a la nostra capacitat d'intimitat, que amplia la nostra facilitat per a identificar-nos o empatitzar amb l'experiència central de l'altre, més enllà de les respostes superficials o les distorsions estereotipades.

Per exemple, sovint es considera que els estudiants de classe treballadora o els activistes de color estan enfadats. Però, en lloc de reconèixer la ira com una resposta lògica al trauma repetit de l'opressió, la majoria dels professors emeten caracteritzacions racialitzades, desproveïdes de comprensió de les condicions de vida opressives i del sofriment que informa la ira o les frustracions dels estudiants. De la mateixa manera, generalment s'espera que els professors siguin desapassionats, reprimisquen els seus sentiments i consenten en silenci les polítiques i pràctiques que els despullen de la seua humanitat, sense expressar ira per les condicions del seu treball.

Per contra, Freire insistia que *“el tipus d'educació que no reconeix el dret a expressar la ràbia apropiada contra la injustícia, contra la deslleialtat, contra la negació de l'amor, contra l'explotació i contra la violència no veu el paper educatiu implícit en l'expressió d'estos sentiments.”*⁹ El dret a la ràbia i la capacitat d'estimar poden servir-nos com a forces legítimes de motivació per al treball per la justícia social; en la mesura en què la ràbia, despertada per la injustícia, ens recorda que no estem fets per a viure com a objectes de repressió. Sobre açò, Freire afirmava: *“el meu dret a la ira pressuposa que l'experiència històrica en la qual participaré demà no és un fet, sinó un desafiament i un problema.”*¹⁰

A la llum d'això, una de les tasques més importants d'una pedagogia encarnada de l'amor és crear les condicions perquè professors i alumnes “es comprometen en l'experiència d'assumir-se com a éssers socials, històrics, pensants, comunicants, transformadors, creatius; somiadors de possibilitats, capaces d'enutjar-se per la seua

¹¹ Ibid.

¹² Freire, P. (1983) *Education for Critical Consciousness*. New York, Seabury Press (p.130).

capacitat d'estimar".¹¹ Açò és especialment rellevant, atès que molts educadors estan desconnectats de les realitats de les comunitats empobrides; i massa inhibits pels seus prejudicis i conceptes erronis de classe i racials per a veure la brillantor que alberguen els estudiants. En lloc d'això, els alumnes continuen sent objectes que cal manejar, manipular i controlar, de manera que a la llarga poden extraure d'ells les respostes prescrites, però els deixen alienats i aliens a la seua vertadera passió.

No obstant això, ni els professors, ni els alumnes, ni les comunitats són objectes que es puguin manipular o retocar ací i allà. Aprendre, com estimar, és un acte que els alumnes han de triar lliurement practicar mitjançant l'exercici de la seua agència social i el seu sentit de l'autonomia. De la mateixa manera, el compromís amb la justícia social és una elecció. Amb açò en el centre de la nostra sensibilitat pedagògica, podem dissoldre nocions fixes d'aquells que veiem tan diferents de nosaltres mateixos.

Esta és una dimensió crítica del nostre treball en la mesura en què, donada la constant naturalesa canviant de les nostres vides, rares vegades podem conèixer a algú, fins i tot a nosaltres mateixos, per complet. En el millor dels casos, només arribem a conèixer-nos a través de les nostres relacions corporals de treball compartit i experiència viscuda. De fet, són precisament els meravellosos processos impredecibles, revoltosos i dinàmics de les relacions els que ens proporcionen un ric terreny per a la lluita, cultivant una consciència emancipadora de solidaritat que accepte les nostres complexitats humanes i respecte el nostre anhel de llibertat.

Una pedagogia de l'amor anul·la els patrons condicionats de l'escolarització capitalista, proporcionant un context desmitificador en el qual nosaltres, com a professors i estudiants, podem considerar junts les conseqüències polítiques de determinades maneres de pensar i estar en el món. En el procés, hem d'allunyar-nos de les nocions fixes o prescrites de la vida, adoptant en el seu lloc una visió multidimensional, relacional i contextual de la nostra humanitat. Inherent a esta visió és la necessitat d'oportunitats contínues per al desenvolupament de ciutadans culturals amb consciència crítica, preparats per a desafiar l'impacte afeblidor del racisme, el sexisme, la transfòbia i altres desigualtats en el nostre benestar personal i comunitari.

Conscienciació

L'obra de Freire ens insta a reconèixer la consciència social i la transformació material com un camí a traçar, pas a pas, en la nostra relació orgànica amb el món i en la nostra labor conjunta com a educadors, activistes i treballadors culturals. Per a Freire, la conscientització "*no té lloc en éssers abstractes en l'aire, sinó en homes i dones reals i en estructures socials... no pot romandre en el nivell de l'individu.*"¹² L'última frase és clau, tant ontològica com epistemològicament, en la mesura en què

dona la volta a l'obsessió occidental per "l'individu". No obstant això, francament, no existeix l'individu. Tots els éssers humans ens formem dins de les condicions materials i les relacions comunitàries del context cultural que va condicionar el nostre desenvolupament. Pensar el contrari és una il·lusió, una il·lusió que ha servit als estralls del capital.

El nostre treball polític pel canvi social comença seriosament en el mateix moment en què prenem consciència crítica i ens tornem intolerants amb els condicionaments opressius que obstrueixen la nostra llibertat. Este procés de conscienciació és, de fet, més edificant quan els individus de les comunitats experimenten col·lectivament ruptures i decideixen forjar-se un altre camí, malgrat els riscos o d'un futur incert. Cal destacar la definició de Freire de conscienciació¹³ com a procés comunitari alimentat pel diàleg, en el sentit que prepara neurològicament el terreny epistemològic per a l'activació de la curiositat i la imaginació en el cos. Construir consciència és llavors un camí descolonitzador que hem de forjar, si volem aprofundir la nostra consciència crítica i desafiar, d'arrel, les condicions socials i materials que traïxen els nostres somnis revolucionaris.

El concepte de Freire de conscienciació com una cosa inacabada és útil en este cas, ja que ens enfrontem al que sovint pot semblar la força inamovible de les polítiques i pràctiques opressives. No obstant això, Freire sostenia que un món socialment just és possible precisament gràcies a la nostra inacababilitat. Perquè "*si este món fora un món creat i acabat, ja no seria susceptible de transformació.*"¹⁴ La pedagogia de l'amor de Freire comença, doncs, amb una crida tant a la ruptura com a l'obertura; partint d'allà on estiguem, amb fe en la nostra creativitat i enginy, així com en la nostra capacitat per a reflexionar, expressar i ser receptius als reptes que sorgisquen.

Freire, no obstant això, sostenia que la consciència social no es produeix automàticament, ni és un fenomen lineal. Per contra, sorgeix a través d'un procés orgànic de connexió humana, en el qual les interaccions pedagògiques nodreixen intencionadament connexions íntimes entre les persones i el seu món. Ací, l'individu i la comunitat són inseparables. Este principi col·lectiu és essencial per a encarnar la justícia social, en el sentit que ni el diàleg ni la consciència poden generar-se en absència d'uns altres. No és una empresa en solitari. D'ahí ve que Freire sostinga que "*no podem alliberar a uns altres, les persones no poden alliberar-se soles, perquè les persones s'alliberen en comunió, mediades per la realitat que han de transformar.*"¹⁵

A més, una intenció revolucionària subjacent és vital per a la construcció de la consciència, ja que sense encarnar una intenció política fonamentada, el nivell necessari de resistència i presència revolucionària requereix per a un canvi institucional substantiu és impossible, deixant-nos participar sense parar en un exercici de moure els mobles, d'ací cap allà, però deixant intacta l'estructura bàsica de l'habitació.

¹³ Veieu: Freire's discussion in *Pedagogy of Freedom*.

¹⁴ Freire, P. (1998b). op. cit. (p.147)

¹⁵ Davis, R. (1981). "Education for Awareness: A Talk with Paulo Freire" in R. Mackie (ed) *Literacy & Revolution* (pp.57-69). New York: Continuum (p.62).

- ¹⁶ Veieu la discussió que es troba a *The Dawn of Everything: A New History of Humanity* by David Graeber and David Wengrow (2021), published by □ Farrar, Straus and Giroux.
- ¹⁷ Meyer, M. & E. Ndura (2013). *Love-force and Total Revolution: Twenty-first Century Challenges to global Nonviolence* in R. Amster & E. Ndura-Ouedrogo (eds) *Exploring the Power of Nonviolence: Peace, Politics, and Practice*. Syracuse, New York: Syracuse University Press (p.2).
- ¹⁸ hooks, b. (1994). *Teaching to Transgress*. New York: Routledge.

Resistència i Presència Revolucionària

Voldria analitzar per un moment la relació entre la presència revolucionària i la resistència. La presència revolucionària, com a praxi encarnada, anima els diàlegs a l'aula i en la comunitat. Com a tal, és essencial per a superar tant la resistència al canvi com la resistència a la dominació. En els contextos en els quals existeix resistència al canvi, hem d'aportar un sentit de presència als nostres esforços per qüestionar críticament els models de privilegi i fomentar les nostres capacitats per a comprometre'ns amb les alteracions epistèmiques necessàries per a la descolonització. En este sentit, resulta útil el concepte de Freire de *conscientização* (o conscienciació), mitjançant el qual ens fem més conscients que la nostra implicació col·lectiva activa en el procés històric està directament vinculada a la nostra voluntat de denunciar la injustícia i anunciar un món més just.

A més, la presència revolucionària ens ajuda a navegar per la resistència a la dominació, vital per a la formació de la consciència política que sorgeix quan els estudiants i les comunitats nomenen, desafien i actuen per a contrarestar les polítiques i pràctiques que amenacen la seua dignitat i la seua llibertat de ser. Cal assenyalar que les polítiques i pràctiques repressives generalment busquen limitar: 1) la llibertat de dir sí o no; 2) la llibertat de moviment físic; 3) la llibertat de participar creativament; i 4) la llibertat d'expressió sexual.¹⁶

Per tant, no és sorprenent que la resistència col·lectiva augmente quan es neguen aquestes llibertats. Açò també indica per què la resistència és un precursor necessari de la lluita revolucionària. La política de l'amor entra ací de nou, donat el seu paper com a "*poderosa força de resistència social i de canvi estructural i revolucionari.*"¹⁷ Tenint açò en compte, la presència revolucionària pot revigoritzar els diàlegs a l'aula i en la comunitat de manera que puguen ajudar als professors, als estudiants i a les comunitats a lluitar més intencionadament en la bona batalla.

La Bona Batalla

En la lluita per la transformació de les escoles, les universitats i la societat, sempre hem d'enfrontar-nos al que ocorre en el món, tant a nivell local com global. Però de la mateixa manera, també hem de reconèixer que el caos en el món està connectat amb el caos en les nostres ments. En acceptar la responsabilitat radical de la nostra participació i de les nostres relacions amb els altres, deixem de centrar-nos en qüestions merament individuals i, en el seu lloc, treballem col·lectivament, dins i a través de les comunitats, per a fer front a les arrels subjacents de l'explotació capitalista que ens ofega a tots.

No obstant això, com ens recorda bell hooks,¹⁸ per a això és necessari que transgredim el pensament tradicional lineal, binari i de causa i efecte, perquè puguem accedir al poder de convertir-nos en visionaris i actors revolucionaris del món. Esta

manera d'entendre la descolonització no ens permetrà perdre de vista que tota la vida és orgànica, interdependent i sempre canviant; i que les nostres lluites han d'expressar-se constantment a través d'idees vives i que respiren, idees nascudes d'històries culturals de supervivència i de les condicions contemporànies de la vida quotidiana.

Per a lliurar una bona batalla, hem de construir junts estructures creatives de comunitat que posen la major part de la nostra energia i atenció en el que volem crear, en lloc de limitar-se a posar tiretes als mateixos vells problemes. Açò no suggereix que ignorem els problemes existents, sinó que hem de lluitar junts per a superar les limitacions de la lògica i les estructures que van crear els problemes en primer lloc. Seguir centrats en els vells problemes coarta la nostra creativitat i ens manté atrapats en paradigmes opressius de falsa generositat impulsats pel mercat i vinculats a la conservació del benefici i l'acumulació capitalistes. Per a contrarestar les arpes de la mort del capitalisme, no sols necessitem noves eines, sinó eines vives, amb la fluïdesa necessària per a canviar i canviar en interès del nostre benestar col·lectiu.

La lluita exigeix que fem el nostre treball i visquem les nostres vides de manera diferent, si volem aconseguir un canvi social i material en les condicions a les quals s'enfronten els professors, els estudiants i les comunitats. Açò ens exigeix un procés revolucionari de redefinició de nosaltres mateixos com a éssers individuals i col·lectius, un procés que he experimentat en la meua pròpia vida i del qual he sigut testimoni amb els meus estudiants i companys. Este procés implica alguns principis clau, que ací extrac lliurement del llibre de *Tirza Firestone, Wounds to Wisdom*.¹⁹ Estos sis principis inclouen:

- Afrontar oberta i honestament la nostra posició històrica, contant les històries silenciades del nostre sofriment col·lectiu.
- Aprofitar el poder del nostre sofriment mitjançant el desenvolupament d'una comprensió íntima de les nostres vulnerabilitats i de com estes afecten la nostra capacitat de connexió i solidaritat.
- Construir junts noves comunitats de lluita, obrint-nos al desconegut, acceptant el nostre caràcter inacabat i entaulant relacions de lluita solidàries i afectuoses.
- Superar les nostres tendències a culpar, buscar boc expiatoris o deshumanitzar (generalment arrelades en sentiments d'impotència); Lluitar contra la impotència, exigint el tipus de canvi que detindrà la violència, la pobresa, la vigilància i el llegat d'inhumanitat que corromp la nostra existència.
- Desidentificar-nos del nostre sentiment de víctima i impotència, deixant arriere les mentides de la submissió i la subordinació i treballant amb uns altres per a redefinir el nostre lloc com a subjectes empoderats dels nostres propis destins.

¹⁹ Firestone, T. (2019). *Wounds to Wisdom*. Rhinebeck, NY: Monkfish Book Publishing.

- Emprendre accions personals i col·lectives en el món que donen suport a una visió d'alliberament compartit; hem d'arribar a veure que l'opressió no és immutable; junts podem triar el resultat de les històries que es desenvolupen en el nostre temps.

No hi ha dubte que hem de tindre el valor de dir el que no es diu, de buscar el desconegut i de moure'ns per aigües desconegudes, sempre atents a les nostres accions i a les seues conseqüències per als altres i per al món. Esta forma de vida requereix un compromís sostingut per a anar més enllà de la pietat, el sentimentalisme i els gestos individualistes, perquè puguem “arriscar-nos a un acte d'amor” i entrar en relacions polítiques de diàleg i solidaritat que ens sostinguen i alimenten, relacions comunitàries basades en la nostra fidelitat indestructible a trencar amb les condicions domesticadores i opressives que ens enganyen perquè siguem còmplices de les promeses enganyoses d'un sistema econòmic indiferent al sofriment de les persones.

La visió revolucionària de Freire sobre l'educació per a l'alliberament continua inspirant i despertant esperances en educadors alliberadors, treballadors culturals i activistes de tot el món. Per a molts de nosaltres, procedents de comunitats pobres i obreres, l'opció de la lluita mai ha sigut una elecció, sinó més aviat una necessitat política, si volem ser lliures per a expressar la nostra autodeterminació i garantir el nostre dret a existir.

Somiar l'Inimaginable

Rebutgem justificar i racionalitzar la pobresa i el sofriment tan flagrantment presents al nostre voltant. Desafiem la patètica política de la reforma, mentre lluitem per acceptar esta veritat: la igualtat educativa o la justícia social mai seran nostres dins d'un sistema econòmic polític que requereix l'empobriment i la subjugació política de la majoria de la població mundial.

Hem de saber, fins a la medul·la, que una altra forma de vida és possible. No és el nostre destí ni el dels nostres fills o nets continuar vivint este malson alienador del capital. Més aviat som ací per a viure vides significatives i creatives, en interès del nostre benestar col·lectiu i el nostre alliberament. Les nostres lluites han d'abastar una visió d'afirmació de la vida que situe les necessitats de les persones i del planeta en el centre dels nostres discursos polítics i pedagògics, però cosa que és més important, estos valors han de reflectir-se materialment en les accions quotidianes que donen forma a les nostres intervencions socials, pedagògiques, polítiques i econòmiques en el món.

No hi ha dubte que necessitem noves formes de relació social i material en el món, en les quals una pedagogia de l'amor encarnada constituïska un salvavides per al nostre futur. I tot açò requereix la nostra voluntat personal i col·lectiva de fer un

pas al capdavant amb valentia, d'abraçar la nostra vulnerabilitat i d'encarnar formes íntimes de ser i de conèixer, basades en una visió revolucionària de la reinvençió de la societat i en una ètica de l'alliberament que desbarate la retorçada lògica colonitzadora del capitalisme, revele els mites que alimenten l'exclusió i el sofriment, al mateix temps que planteja noves preguntes, considera noves solucions i busca formes alliberadores de vida cultural, política i econòmica.

Per descomptat, res d'açò és tan fàcil com escriure un llibre o pronunciar un discurs; tampoc podem lliurar la bona batalla aïlladament. Confesse que viure segons estos principis pot ser un procés esgotador i ardu. Pot portar-nos tota la vida recollir la seua saviesa, recuperar la nostra agència social i entrar en el poder de la força creativa humana que es genera quan els nostres cors, cossos, ments i esperits s'uneixen en la cerca d'un món més just i amorós. Però també puc afirmar que és una forma significativa i apassionada de viure les nostres vides, d'estimar, de treballar i de somiar amb eixes possibilitats inimaginables que poden alliberar-nos. ²⁰

²⁰ La majoria de les obres de Paulo Freire han estat traduïdes al català i publicades per: Publicacions de l'Institut Paulo Freire: <http://www.tienda-institutpaulofreire.com>

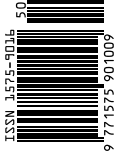
INSTITUTO
Paulo Freire

TAREPA - PV
Taller per a l'Acció Renovadora
de l'Educació Permanent d'Adults

L'ULLAL Edicions

AJUNTAMENT DE
LA POBLA DE FARNALS

100

Cent d'Estellés

1924-2024